

Українознавчі Студії

8-9/2007-2008

8-9/
2007-2008

УКРАЇНОЗНАВЧИ СТУДІЇ

Науково-теоретичний журнал Інституту українознавства
при Прикарпатському національному університеті ім. Василя Стефаника
Заснований у вересні 1998 року.
Виходить один раз на рік.

ЗМІСТ МОВА

Василь Грещук Взаємодія української літературної мови і південно-західних діалектів: мова новел Василя Стефаника.....	3
Віталій Кононенко Концепт <i>муорість</i> в етнолінгвістичному аспекті.....	14
Василь Німчук Дещо про авгментацію і деавгментацію.....	24
Ярослав Яремко Світло і тіні української термінології.....	34
Роман Бачкур Словотвірна детермінація як інтердисциплінарна проблема.....	40
Валентина Грещук Мова роману Петра Шекерика-Дониковаго "Дідо Иванчик".....	48
Наталія Пославська Субстантивний блок словотвірних парадигм дієслів із семою руйнування.....	63
Іван Думчак Деякі особливості транслітерації іншомовних антропонімів українською графікою.....	70
Ірина Джочка Семантико-сполучувальна характеристика фразеологічних сполук зі значенням кількості в українській мові.....	75
Оксана Скварок Дериваційні інтенції твірного слова у діяльнісно-динамічному представленні його семантики і природи похідного слова.....	83
Ольга Криницька Інтенція як детермінанта ідентифікації та розгортання комунікативної стратегії й тактики у художньому тексті (на матеріалі драми Миколи Куліша).....	90
Ольга Понич Лексичне вираження концептів "добро"/"зло" в оповіданні Анатолія Дрофаня "Архімед".....	98
Оксана Вінтоняк Форми словозміни прикметників гуцульської говірки села Баня-Березів.....	105
Наталія Стецюк Структурно-семантична характеристика словотвірних гнізд з вершинами дієслів нюхового сприймання.....	111
Маріанна Галюк Словотвірна семантика прислівників, мотивованих відносними прикметниками.....	118
Галина Волинєш Нульсуфіксальні назви місця з просторовим значенням у словотвірній системі української мови.....	126

ЛІТЕРАТУРА, ФОЛЬКЛОР

Роман Піхманєш Рік "великого перелому": 1896 у творчій долі Василя Стефаника.....	133
Євген Баран Еволюція поетичного мислення Василя Слпачука (на матеріалі поетичних збірок 90-х років ХХ століття).....	149
Наталія Мафтин У діалозі з Богом, Природою і Нацією (ідейно-образна палітра малої прози Василя Кархута і Жигмонта Процишина).....	155
Віктор Дудко Зі студій над листами Тараса Шевченка.....	164
Світлана Луцак Домінанта світоглядного діалогізму в художньому висловлюванні (на матеріалі української літератури межі ХІХ – ХХ століття).....	179
Ольга Деркачова Мазохізм як домінанта у творенні художнього світу в поезії Олега Солов'я (на матеріалі збірки "Аль Катик").....	190
Тамара Гаупт Перекладацька діяльність Марка Вовчка в контексті українсько-російських літературних взаємин (до 100 річчя з дня смерті письменниці).....	198
Оксана Довган Традиції Данте у творчості Василя Пачовського та Юрія Клена.....	208
Марта Мельник Епітафія, шарж чи ксенія?: особливості літературної епітафії у сатиричній ліриці Романа Купчинського.....	221
Галина Стасюк Олена Пчілка і Леся Українка: продовження творчих пошуків.....	228
Оксана Семак Проблемно-тематичний діапазон драматургії діаспори першої половини ХХ століття.....	237

ІСТОРІЯ, ПОЛІТИКА, ПРАВО

Валентина Васильєва Проблеми гармонізації приватного права України до законодавства Європейського Союзу.....	245
Світлана Матвієнків Інформаційний простір України як чинник інтеграції суспільства.....	252
Олександра Стасюк Діяльність підпільних друкарень ОУН (1941-1953 рр.) (статистичний аспект).....	259
Ігор Райківський Розвиток українського народознавства в Галичині у першій третині ХІХ ст.....	278
Алла Соловей, Валерій Штерн Політична культура як складова політичної системи українського суспільства.....	296
Ігор Гурак Студентство у боротьбі за відкриття українського університету у Львові та події 1 липня 1910 року.....	305
Сергій Адамович Адміністративно-територіальна реформа в Польщі: використання досвіду в українських реаліях.....	316
Василь Бурдулянюк Наукове товариство український науковий центр кінця ХІХ – початку.....	323

НБ ПНУС

787496

78 74 96 том

УДК: 94 (477.83/.86)

ББК: 63.3 (4 Укр) 51

Ігор Райківський

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДОЗНАВСТВА В ГАЛИЧИНІ У ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХІХ ст.

У статті висвітлено розвиток українського мовознавства, фольклористики й етнографії та історії в Галичині у першій третині ХІХ століття – до діяльності “Руської трійці”, що стала переломною подією в західноукраїнському “національному відродженні”. Дослідження в різних галузях народознавства сприяли усвідомленню окремішності мови, історичної традиції та етнографічних рис галицьких русинів від сусідніх народів, передусім поляків. Водночас у народознавчих працях того часу не було чіткого, скристалізованого уявлення про національну самоідентифікацію місцевого населення.

Ключові слова: народознавство, дослідження, мова, фольклор, етнографія, історія.

ХІХ століття тлумачиться в сучасній вітчизняній історіографії як період формування модерної української нації. На першому етапі “національного відродження” (до середини 1840-х рр.) передова інтелігенція займалася дослідженням різних сторін життя народу, мала на меті визначити особливості мови, історичної традиції та етнографічних рис. У науковій літературі інтерес дослідників національного руху в Галичині був зосереджений насамперед на вивченні діяльності “Руської трійці”, що традиційно вважається символом української орієнтації. І це природно, адже її діячі першими порушили питання про організацію спеціальних народознавчих мандрівок і започаткували нову українську літературу в краї. Значно менше висвітлено діяльність на науковій ниві попередників і сучасників “Трійці”, які в пошуках національної самоідентифікації ще не мали чітких “українських” орієнтирів. Дослідження початкових кроків народознавства в Галичині як науки у першій третині ХІХ ст. сприятиме більш цілісному усвідомленню загальної картини “національного відродження”, що за поширеною серед сучасних істориків періодизацією, пройшло три етапи: науковий або академічний, “збирання спадщини”; організаційний або культурний; політичний.

* * *

Внаслідок занепаду Речі Посполитої в 1772 р. галицькі русини перейшли під владу Австрійської імперії в денационалізованому стані або, за висловом відомого українського літературознавця Михайла Возняка, “без ознак свого окремого національно-культурного життя” [6, 5]. “В Західній Україні не було того піднесення своєрідного українського патріотизму, який пережила Гетьманщина по інерції автономного життя ... ХVІІІ ст., – відзначав Михайло Грушевський. – Всі вищі прошарки суспільства були цілковито денационалізовані...” [12, 60]. За соціальним складом русинами були майже виключно селяни, що знемагали в тяжкій панщинній неволі, та малоосвічене греко-католицьке духовенство, “низьке” за соціальним статусом.

Ополячення й окатоличення поширилося настільки, що навіть у селах священики почали виголошувати проповіді польською мовою та розмовляти нею вдома, або користувалися так званим язичієм (мішанина польської, церковнослов'янської мов і місцевої говірки). Старі служебники і євангелія в деяких церквах містили тексти, написані зверху латинськими буквами, щоб полегшити священикам читання. Навіть один із майбутніх лідерів “староруської партії” Антон Петрушевич у 1840 р. не склав іспит з *lingua ruthenica*, тому що не вмів читати кирилицею [37; 411, 412]. Натомість народною українською мовою говорило здебільшого неграмотне селянство, через це її зневажливо називали “мужичою”, “хлопською” [9, 3]. Русини в Східній Галичині відчували слабку спорідненість з населенням Буковини та Закарпаття, що розмовляло такою ж мовою, і ще меншу – зі своїми кривими в Російській імперії. Здавалося, що вони були приречені на зникнення як окрема етнічна група [3, 389].

Етнічній самоідентифікації галицьких русинів сприяла реформаторська діяльність австрійського уряду 1770–80-х рр., що створила можливості для культурного відродження. Реформи Марії-Терези та Йосифа ІІ в дусі освіченого абсолютизму охопили головним чином сільське господарство, церкву й освіту, дещо покращили соціальне й матеріальне становище двох основних прошарків місцевого населення. Особливе значення в національному пробудженні мало підвищення статусу Греко-католицької церкви, зокрема після 1808 р., коли було відновлено Галицьку митрополію. Внаслідок заснування нових навчальних закладів, насамперед Руського інституту при Львівському університеті (*Studium ruthenum*) та греко-католицької семінарії у Львові, був відкритий шлях для освіти греко-католицького духовенства, тісно пов'язаного з сільським оточенням. Зокрема, у Руському інституті, що діяв з 1787 по 1809 рр., з метою підготовки священиків-русинів до сану навчання на філософському і теологічному факультетах проводилося “руською” мовою [11, 41, 42].

Отримавши освіту та ознайомившись із передовими ідеями свого часу, священики переймалися етикою служіння народові. На відміну від підросійської України, де переважала світська інтелігенція, провідником національного руху галицьких русинів у першій половині ХІХ ст. стала Греко-католицька церква. “Говорити про інтелігенцію перед скасуванням панщини, – писав Іван Франко, – то значить говорити про духовенство, бо ніякої другої інтелігенції у нас просто не було...” [42, 87]. Незважаючи на формальне проголошення рівності усіх католиків Габсбурзької імперії, греко-католики порівняно з римо-католиками перебували в пониженому, пригнобленому становищі [38, 148]. Руський інститут за весь період існування підготував близько 500 високоосвічених священиків, які зробили значний внесок у “національне відродження” Галичини [19, 14]. Відкриття навчальних закладів для галицьких русинів, запровадження рідної мови як мови навчання, покращення освіти мало далекосяжне значення для пробудження притлумленого за довгі роки польського панування почуття національної ідентичності.

Щоправда, перші кроки на шляху до національно-духовного відродження в Галичині були досить слабкими. Властям ішлося насамперед про освіту священиків, щоб ті вмели добре читати і співати з церковних книг та їх розуміти. Нечисленна галицько-руська інтелігенція

не бачила потреби впроваджувати в літературу живу, розмовну, народну мову, оскільки вже була готова, опрацьована, кодифікована і канонізована староцерковнослов'янська, яку, мовляв, добре розуміють усі галичани. Церковнослов'янська мова, здавалося б, найкраще виконувала ще й охоронну функцію, тобто була засобом захисту від полонізаційних процесів [20, 76]. Отже, через своєрідний аристократизм і пошану до мови та букви священних церковних книг еліта внутрішньо не готова була сприйняти живу народну мову як мову шкільництва, літератури, науки, вважаючи її недостатньо розвинутою [33, 90]. Згідно з розпорядженням цесаря, польську, латинську чи німецьку мову навчання в школах галицьким русинам замінила, на жаль, не рідна розмовна мова, а церковнослов'янська, така ж мертва, як і латинь. Перше і половина другого десятиліття XIX ст. стали періодом найбільшого занепаду в розвитку української мови в Галичині, коли вона перетворилася лише на засіб побутового спілкування простолюду [9, 4, 5].

Занепад у національно-культурному житті відобразився на видавничій діяльності. Слухачі Руського інституту могли користуватися лише двома підручниками “руською” мовою – з логіки та історії церкви, тоді як інші предмети (навчання тривало починаючи з 1794/95 н.р. чотири роки) засвоювали з усних викладів [1, 62, 101]. У період від 1796 р. до 1808 р. друкарня Ставропігійського інституту у Львові – єдиної (до 1848 р.) світської інституції галицьких русинів – не видала жодної книги кириличним шрифтом. У 1808–1810 рр. з'явилися три видання церковнослов'янською мовою, а в 1811–1820 рр. – п'ять [32, 99]. Єдина на території Австрійської держави на початку XIX ст. руська друкарня, що знаходилася в розпорядженні Ставропігії, не змогла задовольнити зростаючих потреб руського населення в різноманітній літературі, передусім через нестачу коштів. За перші п'ятдесят років перебування Галичини під австрійською владою зі 134 книг, що вийшли з-під пера місцевих авторів, лише 73, переважно релігійного змісту, були надруковані церковнослов'янською мовою, тоді як народною – жодної книги [32, 99, 100].

Все ж національне життя русинів поступово активізувалося і в своєму розвитку пройшло два етапи: кінець XVIII ст. – 1820-ті рр. і 30-ті – середина 40-х рр. Перший з них відбувався під знаком ідей Просвітництва, другий – романтизму, коли соціальне обличчя та ідеологія національного руху все більше демократизувалися [34, 60]. “На брак умового життя серед галицьких русинів, – писав Кирило Студинський, – перед виступом Маркіяна Шашкевича нарікати годі”, в краї “розвинувся спеціально сильно науковий рух...” [35, 1]. На першому етапі головними осередками західноукраїнського “національного відродження” були Перемишль як центр греко-католицької єпархії та Львів.

Під покровительством перемишльського єпископа Михайла Левицького 5 липня 1816 р. австрійський цесар затвердив утворення першого в Галичині культурно-освітнього Товариства греко-католицьких священників (“Товариство галицьких греко-католицьких священників для поширення письмами просвіти і культури серед вірних на основі християнської релігії”) [5, 117]. Статут товариства, підписаний Михайлом Левицьким ще 20 січня того ж року, вийшов друком латинською мовою у Відні. За поданням єпископа, товариство очолив Іван Могильницький, що

відав справами шкільництва в єпархії, а рядовими членами були священники. “Головною метою даного Товариства, – йшлося в статуті, – є розвиток справжньої релігії і побожності шляхом пропаганди в усій єпархії різних творів” [13, 41]. Для досягнення цієї мети передбачалося видавати книжки, насамперед для читання простолюду. Вони мали бути написані народною мовою, котру використовували селяни, за винятком “грубих” висловів, які необхідно було “окультурити” [48; 52, 53]. Всупереч опору місцевої адміністрації, провідні діячі товариства під проводом Івана Могильницького (Йосиф Левицький, Йосиф Лозинський, Іван Лаврівський та ін.) взялися до видання шкільних підручників та популярної літератури народною мовою, поширення освіти серед народу. Боротьба передових галицьких діячів за розширення суспільних функцій “руської” мови в 20–30-х рр. XIX ст. знайшла розуміння і підтримку Івана Снігурського, який у 1818 р. став перемишльським єпископом [13, 83].

Першим, хто усвідомив небезпеку цілковитої денационалізації, винародовлення галицьких русинів і став на захист рідного слова, був Іван Могильницький. Він доклав багато зусиль для написання підручників і наукових праць, підготовки вчителів “руською” мовою. У 1816 р. Могильницький видав буквар і катехизм, що згодом перевидавалися, а в 1823 р. підготував до друку “Грамматыку Языка славено-русского” (далі – “Грамматика”). Наступного року було отримано дозвіл на її друк, проте “Грамматика” з незалежних від автора причин так і не була надрукована і вперше побачила світ лише в 1910 р. завдячуючи зусиллям Михайла Возняка. Праця Івана Могильницького не мала значного впливу на розвиток тогочасної граматичної думки, хоч і прислужилася наступним авторам граматики “руської” мови, будучи добре відомою в рукописі. Більш щасливу долю мала “Вѣдомѣсть о Рускомъ Языцѣ” (далі – “Відомість”) [29], повністю опублікована Михайлом Возняком разом з “Грамматикою” як передмова до неї. Переклад “Відомості” польською мовою з'явився у “Czasopismie naukowem” бібліотеки Оссолінських у 1829 р. із значно скороченого німецькомовного варіанту праці. Пізніше “Відомість” перевидавалася у Відні та Львові, вийшов друком також її переклад російською мовою, а в 1856 р. Пантелеймон Куліш надрукував його в 11 томі “Записок о Южной Руси” під заголовком “О древности и самобытности южнорусского языка” [29, 8, 9].

“Відомість” стала практично першим науковим дослідженням про українську мову в Галичині. Зрозуміло, що далеко не все з “Відомостей” прийняте у сучасній лінгвістиці. Однак найбільшою заслугою статті Могильницького можна вважати саму постановку питання: українська мова є такою ж самобутньою мовою, як і інші слов'янські мови, рівноправною з ними, повинна бути запроваджена у всі сфери життя народу [7, 17]. Іван Могильницький писав: “Народъ рускій есть племенемъ и отраслею рода славенского, якъ каждый инный народъ славенскій. То само о языкѣ рускомъ разумѣти належить”. Втрата незалежності (перестала існувати “заложена Володимиромъ В(еликим) монархія Руска”) не могла служити підставою для зникнення мови народу. Як приклад, було сказано, що “нема уже слѣду силы и славы греческого и римского панования, но языкъ греческій и римскій” збереглися [29, 28].

Іван Могильницький спростував твердження своїх сучасників, які на початку XIX ст. або взагалі не згадували про українську мову, якою розмовляв простолюди, тим самим заперечуючи її існування, або ж ототожнювали її зі старослов'янською, вважаючи просторіччям російської чи польської мов тощо. Водночас він не зміг позбутися відчуття, начебто народна мова не цілком придатна для літературних потреб, обстоював поширену в тогочасному слов'янознавстві думку про необхідність розрізняти народну і писемну, літературну мови. Услід за Мелетієм Смотрицьким, Михайлом Ломоносовим, Йосифом Добровським вважав, що літературна мова має бути більш культурною, вишуканішою, порівняно з місцевою говіркою неосвіченого селянства. Цього можна було досягнути, на його думку, шляхом поєднання мови простого народу з церковнослов'янською. Саме через мовно-літературні засади, стверджує Ярослав Грицак, перемишльське товариство не могло стати виразником чітко української національної орієнтації [11, 49].

Услід за Іваном Могильницьким у середовищі перемишльських просвітителів було підготовлено низку граматик “руської” мови, що засвідчило виділення мовознавства в окрему галузь народознавства як науки. Саме мова була в центрі народознавчих досліджень у Галичині до 1848 року [26, 345]. Майже одночасно з Могильницьким закінчив рукопис свого граматичного підручника священик Іван Лаврівський, викладач Перемишльської духовної семінарії. Роботу написано німецькою мовою під назвою “Versuch über die Sprachlehre der Ruskischen Sprache, wie solche sammt ihren Unter-Mundarten in den Königreichen Galizien und Lodomerien gesprochen wird” (“Спроба граматики руської мови, складеної з піддіалектів, якими розмовляють в Королівстві Галіції й Лодомерії”). Крім того, для потреб парафіяльного шкільництва він написав підручник з методик, уклав словник “руської” мови та буквар. Єдиний надрукований посібник Лаврівського, що побачив світ 1838 р. у Перемишлі, мав назву “Elementarz ruskі, niemieccki i polski dla szkół parafialnych w Galicji” [24, 432]. Іван Лаврівський рішуче підтримав погляди про самостійність і рівноправність “руської” мови. В основу літературної мови ним було покладено живу народну мову, фактично рідні йому лемківські говірки, хоч і на ній позначився незначний вплив церковнослов'янщини [9, 10].

Лаврівський познайомився з молодим вченим, родом з Харкова, Петром Кеппеном, який під час наукової подорожі в Галичину на початку 1822 р. після Львова відвідав Перемишль. Декілька років (до 1825 р.) вони переписувалися з чисто наукових інтересів, через Петра Кеппена галицький діяч встановив листовні зв'язки з відомим російським філологом Олександром Востоковим [33, 47, 50]. Протягом чотирьох днів у 1822 р. Кеппен переглянув визначні архітектурні пам'ятки Львова, попрацював у місцевих архівах і бібліотеках. Він познайомився з професором, ректором Львівського університету Модестом Гриневицьким – дослідником руської мови, історії рідного краю, збирачем першодруків та інших пам'яток старовини [33, 47]. Практично це було перше особисте знайомство галичан із вченими з Росії (не беручи до уваги контактів з “малою” батьківщиною вихідців із Закарпаття Івана Орлая, Петра Лодія та ін., які переїхали працювати в Росію на науково-педагогічній ниві). Як відомо, Петра Кеппена вважають першим російським вченим, який відвідав Галичину з науковою метою [33, 46].

1830 р. у Будимі вийшла книжка закарпатського вченого, священика Михайла Лучкая, побудована переважно на матеріалі “карпато-руського говору”, “Grammatica Slavo-Ruthena: seu Vetero-Slavicae et actu in montibus Carpathicis Parvo-Russicae, seu dialecti vigentis linguae” (“Грамматика слов'яноруська, або старослов'янська, побудована на діалектах мови, вживаної в Карпатських горах Малоросії”) [47, 60]. Михайло Лучкай, мабуть, перший відзначив, що із 42 літер кирилиці звукове значення мають тільки 29, пропонував упростити правопис (усунути літеру ъ, яка не позначає жодного звуку, що зробить друкування на п'ять відсотків дешевшим, вилучити деякі літери, які дублюють одна одну, та ін.) [21, 22].

Автором першої друкованої граматики української (“рутенської” або “малоросійської”) мови в Галичині, написаної німецькою мовою під назвою “Grammatik der ruthenischen oder kleinrussischen Sprache in Galizien” (“Грамматика рутенської або малоросійської мови в Галичині”) та виданої в 1834 р. у Перемишлі, став Йосиф Левицький. Він знайомив європейського читача з особливостями мови, якою говорить 8 млн. жителів, та обстоював її “самостійність у теорії”. “Але в практиці, – стверджував далі Михайло Возняк, – не написав Левицький граматики цього народу, тільки граматику якогось великорусько-білорусько-церковно-слав'янсько-польсько-українського макаронізму, яким, здається, і сам автор ніколи не говорив”. За справедливим висловом Михайла Возняка, підручник Левицького був “легким переходом до великорущини” [5, 107]. У книзі була представлена не справжня, жива мова, а дивний сурогат, мішанина старослов'янських, власне українських, великоруських і польських слів. Йосиф Левицький усе життя виступав прихильником старослов'янської мови, етимологічного принципу правопису (за написання ъ у кінці слів після твердих приголосних) і вкрай критично ставився до тих, хто обстоював фонетику. Поставивши собі за мету, писав Осип Маковей, “лучити мову давньої літератури з живою народною мовою, він своєї гадки не покинув і “служив двом панам” [27, 24]. Макаронічної мови не позбувся автор і в своїх наступних працях, чим спричинився до гальмування розвитку української літературної мови в Галичині на народній основі [23, 147].

Серед авторів перших граматик, що стали на захист народної мови, виділявся священик Йосиф Лозинський, учений і публіцист. Він ще в 1833 р. написав польською мовою граматику руської (“малоруської”) мови, яка з різних причин вийшла друком аж у 1846 р. в Перемишлі (“Gramatyka języka ruskiego (małoruskiego)”) [49]. Автор виступив прихильником живої народної мови, стверджуючи, що у письмі ми хочемо бачити те очима, що в мові чуємо вухами [49, XXXVI]. Відомий вчений-філолог Євген Грицак назвав Лозинського “автором найкращої до 1848 р. української граматики, опертої на живій народній мові, й гарного букваря, складеного народньою мовою, але не виданого друком” [10, 456]. Водночас Лозинський пішов за тими, хто, за висловом Івана Огієнка, “закликають любити свою “руську” мову, але кличуть по-польськи чи німецьки” [31, 175]. Йосиф Лозинський послідовно обстоював фонетичний принцип правопису, необхідність реформи або заміни кирилиці, яку вважав занадто громіздкою азбукою для українського письма. Такі самі думки він знайшов у відомого славіста Варфоломея

Копітара, який називав кирилицю “варварсько-грецькою”, бо в ній багато зайвих літер, деякі букви читаються двояко тощо [21, 24].

На сторінках львівського тижневика “Rozmaïtości” (ч.29), що виходив як літературний додаток до урядової “Gazety Lwowskiej”, Лозинський у 1834 р. надрукував статтю “O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego”, в якій навів аргументи на користь польського алфавіту для передачі звуків “руської” мови на письмі. На його думку, граматики “руської” мови досі не існувало: з праці Олексія Павловського 1818 р. не багато можна було скористати, а в новій граматиці Йосифа Левицького містилися виписки з творів, читаючи які, важко сказати, що це жива народна мова. Усі письменники, стверджував він, писали згідно з правилами церковнослов’янської мови. Отже, “руська” мова як неписемна має свободу вибору такого алфавіту, який був би найвигіднішим. Таким алфавітом Йосиф Лозинський вважав польський, чітко аргументуючи свою позицію тим, що “абетка” простіше для сприйняття (самі назви кирилических букв *буки, добро, віде* і т.д. мають у собі більше звуків, ніж короткі *be, de, wi* польського алфавіту; кирилиця має багато букв, неоднакових з вигляду, але однакових у вимові; при запровадженні “абетки” стануть простішими форми відміни і дієвідміни тощо) [27, 33].

Лозинський сподівався, що запровадження латинки сприятиме розповсюдженню руцини між іншими слов’янськими народами, дасть змогу, за його висловом, “європеїзувати” мову галичан. Наприклад, усі поляки, що живуть із русинами, добре розуміють і навіть спілкуються поруськи, однак, вважав автор, мало хто захоче вчитися кирилиці, щоб читати руські книжки. Кирилиця – це одяг мертвої мови, латиниця – живих мов, знана в цілому світі. Єдину перевагу кирилиці над “абеткою” Лозинський бачив у тому, що для звуків, позначуваних латинськими літерами *cz, sz, szcz*, кирилиця має окремі знаки *ч, ш, щ*. Однак це не зменшує переваг “абетки”, то ж русини повинні взяти собі за зразок письмо поляків і чехів. Кирилицю можна лишити як предмет, необов’язковий у сільських школах, лише для тих, кому необхідно знати церковнослов’янську мову, приміром, для священників, дяків і т. ін. [40, 570, 571; 23, 45]. Як зразок для наслідування, Лозинський видав латинкою 1835 р. у Перемишлі збірку “Ruske wesila” (далі – “Руське весілля”). Виступаючи зачинателем “азбучної війни” в Галичині, він не зрозумів важливої суспільної сутності алфавітного питання. Іван Франко назвав “виступ Лозинського ... легкомисним та слабо обдуманим”, який “можна почасти виправдати ... польським домашнім вихованням”, що тоді було загальним явищем у священничих родинах галицько-руських” [40, 584]. Очевидно, впровадження “абетки” в писемність галицьких русинів стало б на перешкоді єдності культурного процесу на етнічних українських землях під владою Австрії та Росії і було б серйозним чинником посилення загрози асиміляції місцевого населення.

Виступ Лозинського наштовхнувся на рішучий спротив галицько-руської інтелігенції, особливо духовенства. Йосиф Левицький, руський парох на Яворівщині, написав у відповідь статтю, поміщену в додатку до річника “Rozmaïtości” за 1834 р. (“Odpowiedź na zdanie o zaprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego”), в якій спростував усі дев’ять положень автора, що обґрунтовували доцільність запровадження

польської абетки до українського літературного письма. Зокрема, він підкреслював, що букви не читають по назвах, греки не повинні перейти на польське “абетка” тому, що називають свої букви *альфа, бета, гамма* і т.д.; польська графіка не має букв на руські звуки *sz, szcz, cz, ch*, де русин уживає тільки одної букви тощо [40, 571]. На думку Йосифа Левицького, не можна відмовлятися від кирилиці, що має для русинів глибоке історичне коріння, через відсутність граматики, бо поляки мали також швидше “красномовців, поетів та істориків у своїй мові, ніж граматиків” [40, 573].

З аргументованою відповіддю проти латинізації “руської” писемності в Галичині виступив лідер “Руської трійці” Маркіян Шашкевич, який навесні 1836 р. видав у Перемишлі тиражем 3 тис. примірників брошуру польською мовою “Азбука і abecadło”. Автор ґрунтовно, пункт за пунктом, спростував погляди Лозинського. У рецензії на “Руське весілля”, що була вперше надрукована у “Русалці Дністровій”, Шашкевич також став на захист кирилиці. Безпосередній вплив на написання Шашкевичем і Левицьким відповідей на проект запровадження латинської абетки в “руський” правопис мав відомий історик Денис Зубрицький. Стаття з критичними міркуваннями щодо проекту Йосифа Лозинського, надрукованого в липні 1834 р., була написана Зубрицьким кількома днями пізніше також польською мовою (“O zaprowadzeniu Abecadła polskiego zamiast cyrylicy do ruskiej pisowni”) і мала великий вплив на сучасників через поширення в рукописах. Михайло Возняк дійшов висновку, що при написанні відгуку на працю Лозинського метою галицького історика була не його публікація, а задум активізувати молоді сили в краї, заохотити їх до захисту мови від загрози полонізації [4; 110, 118]. Очевидно, це вдалося, бо Шашкевич та Левицький по-своєму розвинули його аргументи і спричинилися до провалу запропонованого проекту [32, 125].

Водночас Денис Зубрицький висловив крайні погляди в обороні кирилиці, розуміючи під “narodem ruskim” (руським народом. – І.Р.) східнослов’янську єдність, “сильно розгалужене плем’я”, що проживає на території “від Білого моря аж до Криму, від окраїн Курляндії до меж казанського царства й волзьких гір, від Печори, границь північної Азії аж до джерел Тиси”. Відповідно до місця проживання руський народ мав різні назви: “Велика Русь, Мала Русь, Біла Русь, Чорна Русь, Карпато-Русь, Україна, Поділля, Волинь, Червона Русь”. Причому, на думку Зубрицького, “всі ті Русини говорять одною й тою самою мовою”, що поділяється на різні “наріччя”, але ніхто з учених досі не намагався їх описати і провести між ними межі. Автор провів паралель з німецьким народом, у якого було майже 90 настільки далеких наріч, що часом німець один одного не може зрозуміти, але є всього одна німецька літературна мова. І хоч простий сільський люд “чисто” не розмовляє цією мовою, що використовується в церковному житті, у проповідях священників, вчені більш-менш її розуміють, тож у німців не виникає бажання “розчинити й розбити на дрібні кавалки свою цвітучу літературу” [4, 113, 114]. Звідси

* Підзаголовок “Uwagi nad rozprawą ‘O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego, napisaną przez ks. J.Łozińskiego, umieszczoną w ‘Rozmaïtościach’ Lwowskich z roku 1834, №29”.

впливає думка про доцільність розвитку літературної мови галицьких русинів на основі церковнослов'янської, а не простонародної. У листі до Михайла Максимовича в 1839 р. Зубрицький прямо писав, що “русскіе” повинні піти за німецьким прикладом, коли існує багато “наріч”, місцевих говірок, але тільки одна літературна мова, яку вживають у книжках і в освічених верствах суспільства [4, 116].

“Азбучна війна” мала важливе суспільно-політичне і наукове значення в справі піднесення національної самосвідомості галицько-руської інтелігенції. Йосиф Лозинський у своїх спогадах з приводу цієї війни писав: “Критики не щадили своих острыхъ, хотя не дуже сильныхъ стрѣлъ; ...опинія публична на Руси розбудилась и противъ моего мнѣнія рѣшительно высказалась. ... По той статьи Русины якъ бы изъ сна обудилися и до своего самосознанія приходили” [Цит. за: 27, 42, 43]. “Питанє про заміну руської азбуки на польське абецадло не маловажне, – стверджував на схилі віку Яків Головацький, – се було питанє про жите: бути чи не бути русинам у Галичині. Коли б галичани в 30-их роках прийняли були польське абецадло, – пропала би руська індивідуальна народність, пропав би руський дух...” [Цит. за: 27, 35]. “Азбучна війна”, одностайне відстоювання в ній місцевою руською інтелігенцією кирилиці як традиційної народної святині, виразника етнічної самосвідомості і східнослов'янської єдності розворушили тодішню українську громадськість Галичини, сприяли її консолідації в боротьбі з полонізацією – за розвиток національної культури. Водночас поява полемічних “алфавітно-правописних” праць спонукала “освічену верству” до зацікавлення лінгвістичною проблематикою, вивчення живої народної мови, що сприяло розвитку українського мовознавства і усвідомленню етнічної єдності населення по обидва боки російсько-австрійського кордону [25, 32]. Щоправда, під час дискусії Левицького, Зубрицького і Шашкевича з Йосифом Лозинським протягом 1834–1836 рр. не поставало питання про необхідність дотримання єдиного правопису в Галичині і підросійській Україні, що забезпечило б мовно-культурну єдність розділеного народу – як аргумент у боротьбі проти латинізації. Характерно, що суперечки за “руський” алфавіт точилися виключно польською мовою [50, 152].

У мовно-правописній дискусії між прихильниками польського алфавіту і кирилиці не виявилось абсолютного переможця. Завершився спір практично в липні 1836 р., а вже невдовзі фольклорно-літературний альманах “Трійці” “Русалка Днѣстровая” було надіслано до цензури. У цьому збірнику Шашкевич писав простонародною мовою із застосуванням фонетичного правопису і зреформованої кирилиці, гражданського шрифту. Можливо, це сталося під впливом критики Лозинським недосконалості кирилицької азбуки, що була основою церковнослов'янщини [50, 151, 152]. Водночас немає сумніву, що на позицію діячів “Трійці” вплинула література з підвладних Росії етнічних українських земель (твори Івана Котляревського, Григорія Квітки-Основ'яненка, Михайла Максимовича та ін.), яка різними шляхами надходила в Галичину. Причому в Росії книжки світського змісту друкувалися гражданським шрифтом, що був запроваджений Петром I на початку XVIII ст. і поширився в Наддніпрянській Україні. За цією

графічно-алфавітною реформою кирилиця лишалася для друкування церковнослужебних і релігійних книг, а для світської літератури запроваджувалася “гражданка”, якою ми з деякими змінами користуємося й досі. Кириличні букви при цьому були заокруглені [39, 109]. Отже, розвиток мовознавства сприяв усвідомленню самостійності української мови зі своєю славною історією у сім'ї слов'янських мов, що разом з успіхами національно-духовного пробудження в Наддніпрянщині, у західних і південних слов'ян підготувало ґрунт для “Русалки Дністрової” [8, 11].

Науковий інтерес до вивчення різних сторін життя краю охопив також історію як одну з галузей народознавства. Серед перших дослідників історії галицьких русинів були Михайло Гарасевич (упорядник джерельних матеріалів під назвою “Історія унії руської церкви з римською”, які, однак, через цензурні перешкоди з 1838 р. не могли бути опубліковані, побачили світ аж у 1862 р.), Варлаам Компаневич (склав зведені літописи львівських монастирів, а також був автором наукових розвідок з історії церковного життя) та ін. [14, 56, 57]. Найбільш відомим дослідником історії Галичини, що своїми працями зумів збудити у співвітчизників інтерес до свого історичного минулого, став Денис Зубрицький. Він був автором ґрунтовних монографічних праць на основі широкого кола першоджерел – “Rys do historij narodu Ruskiego w Galicyi i hierarchii cerkiewnej w temże Królestwie” (“Нарис з історії руського народу в Галичині і церковної ієрархії в тому ж королівстві”. Львів, 1837), “Kronika miasta Lwowa” (“Хроніка міста Львова”. Львів, 1844) та ін. Зубрицький зробив вагомий внесок у дослідження зарубіжної історії, допоміжних історичних дисциплін (епіграфіки, нумізматики, геральдики, історичної географії). Історик мав авторитет у науковому світі, за свою діяльність отримав диплом члена-кореспондента Археографічної комісії в Петербурзі (1842 р.), звання почесного члена київської Тимчасової комісії для розгляду давніх актів (1844 р.), обраний почесним членом імператорського Товариства історії і старожитностей російських у Москві (1846 р.) тощо [32, 144].

Водночас на творчому доробку Зубрицького позначилися русофільські переконання історика, що з позицій східнослов'янської єдності заперечував можливість існування культурно і політично самостійного українського народу. Показово, що він так і не наважився писати свої твори народною українською мовою, а друкувався польською, німецькою, а також російською, якої добре не знав. Зокрема, 3-томну “Історію древняго Галичско-русскаго княжества” (1852–1855 рр.) Зубрицький видав російською мовою, бо, як зазначав у листі до відомого російського історика Михайла Погодіна, розглядав свою працю як важливу для всієї російської історії, що висвітлює одну з її складових частин – історію галицько-руського народу. Автор старався “по возможности избѣгать и Хохлацизмовъ и Полонизмовъ” [36, 74]. “Вотъ тебѣ галичскій читатель, – писав Зубрицький, – образецъ древнерусскаго письменнаго языка десятого столѣтія (мається на увазі мова договору князя Ігоря з греками. – І.Р.). Ты убѣдился, что это не есть болтовня какого либо простолудина пасѣчника Грицка, ниже пастуха Панька”. Далі було сказано, що літературна мова завжди і всюди відрізняється від мови

“черни” [15, 141]. Однак “История” Дениса Зубрицького не користувалася популярністю (збрала лише 349 передплатників), була написана російською мовою, яку в Галичині мало хто розумів і яка викликала невдоволення австрійського уряду [32, 140].

Загалом же історична наука в краї, порівняно з Наддніпряниною, тривалий час виглядала набагато слабше, що можна пояснити передусім відсутністю традицій козацького самоврядування. Як відомо, інтелектуальна діяльність козацької старшини започаткувала українське “національне відродження” в Російській імперії, що найбільш виразно проявилось саме у дослідженнях з історії (для порівняння, мова як важливий елемент збиральницької стадії інтелігентського національного руху не мав на Наддніпрянщині такої популярності) [26, 311]. Дослідження з історії значно активізувалися в Галичині з середини ХІХ ст. у працях Антона Петрушевича, Ісидора Шараневича, Юліана Целевича та ін., а особливо від 1890-х рр. – після заснування Наукового товариства ім. Шевченка і переїзду до Львова відомого київського історика Михайла Грушевського.

Крім мовознавчих та історичних розвідок, важливе значення мала фольклористика, що була досить плідною серед галузей народознавства в Галичині. Грушевський писав, що “збирання етнографічних матеріалів, особливо фольклорних, стає панівним інтересом у сфері українознавства. Багатство народної словесности в очах українського суспільства є одним із головних моментів, який засвідчує цінність українського елемента, його права на розвиток і національну культуру” [12, 61]. Микола Костомаров визнавав, що галичани навіть перевершили підросійських “малоросів” у збиранні й вивченні пам’яток фольклору. “Галичане перецеголяли нас полнотою и точностью своих изданий”, – писав він у 1842 р., маючи на увазі передусім фольклорні збірники Вацлава Залеського, Жеготи Паулі та Йосифа Лозинського. Серед праць наддніпрянських авторів вчений називав збірники Миколи Цертелева, Ізмаїла Срезневського, Платона Лукашевича, перше (1827 р.) і друге (1834 р.) видання народних пісень Михайла Максимовича. “Вот и всё, – з жалем підсумовував він. – Тысячи драгоценных памятников народной поэзии еще не изданы и вовсе не известны” [30, 4]. Інтерес галичан до вивчення народно-поетичної творчості пояснювався тим, що, за словами Осипа Маковея, “тут не було такої сильної історичної традиції”, як на підросійській Україні, де ще залишалася живою пам’ять про козацьку автономію [27, 31]. Як правило, на початку ХІХ ст. фольклористика та етнографія майже не розрізнялись, етнографічне вивчення включало і дослідження усної народної творчості [2, 45]. Народознавчою діяльністю, збиранням фольклорної спадщини в Галичині, крім “Руської трійці”, займалися Маркел Кульчицький, Іван Білинський, Михайло Мінчакевич, Михайло Козанович, Йосиф Скоморовський, Іван Бірецький, Михайло Тимняк та ін. Переважно це були сільські священники і кандидати на цей сан – вихованці духовної семінарії [16, 74, 86].

Народознавчі зацікавлення охопили не тільки галицько-руську інтелігенцію, а й тутешніх польських, австрійських, чеських і німецьких дослідників. Прояви народознавчих аспірацій помітні, зокрема, у працях викладачів Львівського університету, німців Карла Гюттнера та Йозефа Маусса, поляка Ігнація Червінського та ін. [14, 54]. Особливу роль у

вивченні українського фольклору та етнографії відіграли польські дослідники перших десятиліть ХІХ ст. У 20-х, а особливо в 30-40-х роках, у тогочасних осередках польського літературного життя окремими виданнями, на сторінках періодики, альманахів, збірників з’явилося чимало творів різного характеру, тематично пов’язаних з Україною. Український фольклор був серед тих джерел, з яких живилася польська література (творчість А.Бельовського, Л.Семенського, Ю.Дунін-Борковського, Б.Залеського тощо). Одним із центрів польського романтичного українофільства став Львів [18, 22, 56]. На сторінках польськомовних часописів й альманахів (“Pielgrzym Lwowski”, “Haliczanin”, “Rozmaitości” та ін.) регулярно висвітлювалася народнопісенна творчість русинів, переважно лірична пісня, історична (особливо про боротьбу з татаро-турецькими нападами) і меншою мірою обрядова. Більшість пісень, які зустрічаємо в альманахах у перекладах, переспівах чи переробках, а то й в оригіналі, взяті були з друкованих збірників Цертелева, Максимовича, Вацлава з Олеська (Вацлава Залеського) та ін. [17, 90]. Публікації тогочасної львівської преси акумулювали солідний матеріал, що проливав світло на традиційно-побутову культуру русинів Галичини – господарську діяльність, окремі складові матеріальної і духовної культури, громадський побут. Авторами публікацій виступали як знані вчені-етнографи, так і народознавці-аматори [28].

Серед польських дослідників українського фольклору в Галичині особливу роль відіграв Адам Чарноцький, більш відомий під псевдонімом Зоріана Доленги-Ходаковського. У 1813–1821 рр. він здійснив низку наукових подорожей етнічно польськими, українськими і російськими землями, реєстрував городища й могили, зібрав багатий фольклорний матеріал. В опублікованій 1818 р. на основі проведеного дослідження розвідці “O Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem” Доленга-Ходаковський наголошував на культурній єдності праслов’янської культури, закликав до вивчення фольклорної спадщини. Дослідник похвалив греко-католицьке духовенство за зближення з простолюдом, шанобливе ставлення до народних звичаїв, свідченням чого може бути хоча б співвідношення польських і українських переказів – відповідно 1 до 16 [50, 46]. Під час поїздки Східною Галичиною в 1818 р. Доленга-Ходаковський побував у Львові, познайомився з митрополитом Михайлом Левицьким, Іваном Могильницьким, Іваном Лаврівським, Михайлом Гриневіцьким, високо оцінив освітню діяльність галицько-руської інтелігенції серед простолюду. Зібрані польським вченим фольклорні матеріали не вдалося опублікувати повністю, але вони були використані в подальших народознавчих публікаціях, у тому числі Максимовичем, що частково видав його історичні пісні. Свідченням вагомого внеску Доленги-Ходаковського у розвиток української фольклористики можна вважати порівняння сучасниками його постаті з Іваном Вагилевичем (чех К.Зап назвав діяча “Руської трійці” “другим Ходаковським”), Григорієм Ількевичем та ін. [50, 46, 47, 74].

Польський дослідник Людвик Пйонткевич був автором ґрунтовної статті про польські й руські народні пісні (“O pieśniach ludu polskiego i ruskiego”), анонімно опублікованої у львівському збірнику “Pamiętnik Narodowy” (“Національний паломник”) у 1827 р. Народно-пісенна

творчість розглядалася вченим з погляду її високої поетичності, як першооснова розвитку національної літератури, мови, музики. Хронологічно публікація збіглася з появою першого збірника українських народних пісень – “Малороссийских песен” Максимовича (Москва, 1827) з його знаменитою передмовою [14, 54, 55].

Перше польськомовне фундаментальне видання народних пісень з'явилося на початку 1833 р. у Львові. Фольклорний збірник “Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego” [51], упорядкований і виданий Вацлавом Залеським (псевдонім – Вацлав з Олеська), містив близько півтора тисячі польських і руських народних пісень, надрукованих усуміш латинкою. У кінці передмови автор висловлював побажання, щоб “цей храм національний був збережений від остаточного знищення” [51, LIV]. У збірці Вацлава з Олеська містилися пісні, у яких були згадки про Україну, щоправда, без чіткого її етнічного окреслення (“Hej ja kozak z Ukrainy...”, “Na Ukraini wsioho mnoho, i paszy i brahy...” та ін.) [51, 202, 225]. Цю книжку Іван Франко назвав “першою ластівкою нашого народного пробудження. Аж із неї письменні русини переконалися, що й у них в устах отсього простого хлопа-панцизняка живуть пісні та оповідання, котрими можна повеличатися перед світом, живе мова, ... в котрій чужі люди знаходять дивну красоту...” [45, 111]. Іншим разом Франко назвав збірку Вацлава Залеського “першим пропагандистом” серед молоді думки, що “українська література народною мовою, мовою цих пісень, можлива і що якраз у цих піснях криються зразки її мови, способу мислення, будови і поетичних форм” [43, 146]. Книжка мала “значний вплив на галицько-руську суспільність, особливо попівство...” [44, 273]. Уперше фольклорні записи в краї були надруковані чистою народною мовою, хоч і латинським шрифтом. Автор вважав, що в Галичині проживають не два окремі народи, а дві “гілки” одного народу, з дещо відмінними “наріччями”, добре зрозумілими для мешканців краю [50, 49].

Польський етнограф Жегота Паулі видав у Львові в 1839–1840 рр. “Pieśni ludu ruskiego w Galicyi” у двох томах, причому серед руських пісень уміщено фольклорні записи не лише з Галичини, а й із підросійської України. Поряд з друкowanymi раніше матеріалами у книзі побачило світ близько 600 нових записів народних пісень [41, 94, 523]. “Малоруські пісні” упорядник почерпнув із фольклорної збірки Максимовича, зробив він це з огляду на однорідність народно-пісенної творчості по обидва боки Збруча (“однакові пісні народ руський у Галичині співає”). Для запозичених пісень вживалося слово “українська” [52, Т.І, с.І, II]. У збірці було вміщено кількадесят творів українського фольклору: дум (“Oj ty kowalu, kowaleńku...”, “U Kijewi na gupoczku...”, “Oj ne žal tyni ta tak ni pa koho...” та ін.), військових, господарських, корчмарських пісень тощо [52, Т.ІІ, с.10, 11, 17, 26, 31, 35, 38, 48, 55, 57, 59, 60, 63, 64, 68, 69, 70, 74, 78, 79, 80, 82, 84, 86, 87 та ін.]. Отже, поляки Вацлав Залеський й Жегота Паулі опублікували цінні фольклорні збірники, які, однак, були надруковані латинськими буквами, впереміжку руські народні пісні з польськими. Водночас упорядкована Ж.Паулі книжка галицько-руських народних пісень, у якій були вміщені фольклорні твори наддніпрянсько-українського походження, давала уявлення про мовно-культурну єдність галичан з Великою Україною. “Самі поляки (Вацлав з Олеська, Жегота Паулі), – писав Іван Франко, –

дали руській молодіжці першу основу для свого власного руського патріотизму, показавши їй бодай частину того словесного, духовного скарбу, що зберігся в устах простого руського мужика” [46, 322].

Вагомий внесок у вивчення українського фольклору в Галичині зробив Йосиф Лозинський, який, крім названої уже граматики, упорядкував збірку “Ruske wesila” (1835 р.). У книжці подано опис весілля з обрядовими піснями (всього, за підрахунками професора Романа Кирчіва, 250 весільних пісень), що охоплювали порівняно невелику територію правобережного перемишльського Надсяння [25, 16, 19]. “...Ціле весіле, – патріотично стверджував автор у передмові, – мало не з самих пісней ся складає і же з того вгляду руський люд всі інші народи перевищує” [25, 47]. “Руське весілля” стало одним з перших видань живою народною мовою на західноукраїнських землях, з використанням фонетичного правописного принципу (“писати так, як загально вимовляється”). Книжка викликала свого часу резонанс у варшавській і петербурзькій пресі й могла стати, безперечно, визначною віхою в культурному розвитку українців Галичини, якби не формальна ознака – польський алфавіт, використаний для письма. Перший варіант своєї праці Йосиф Лозинський подав на розгляд цензури на початку 1834 р. і невдовзі одержав дозвіл на друк. Автор писав “гражданкою” із збереженням кількох кирилических букв, фонетичним у своїй основі правописом. Однак під впливом ідеї впровадження “абетка” в руську писемність, єдності алфавіту у слов’ян, що знайшла підтримку серед певної частини вчених (Варфоломея Копітара та ін.), Лозинський почав переписувати “Руське весілля” латинкою. Практика Вацлава з Олеська додавала ще більшої впевненості, що польськими буквами можна без шкоди передавати всі руські звуки. Книжка була надрукована польським алфавітом у Перемишлі 1835 р., очевидно, невеликим тиражем [25, 10, 31]. Алфавітно-правописні принципи Йосифа Лозинського знайшли відображення у статті “O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego” 1834 р.

Таким чином, після входження Галичини до складу Австрійської держави соціальний статус та інтелектуальний рівень місцевих греко-католицьких священиків як єдиної освіченої верстви населення дещо підвищилися, що створило можливості для “національного відродження”. Під впливом передових ідей Просвітництва і романтизму із Заходу нечисленна галицько-руська інтелігенція виявила інтерес до народознавства, вивчення усього, що було пов’язано з індивідуальністю народу. Наукові дослідження охопили галузі мовознавства, фольклористики й етнографії та історії – аналогічно як на етнічних українських землях, що перебували в складі Росії. Етнографи, мовознавці, історики сприяли усвідомленню окремішності мови, історичної традиції та етнографічних рис галицьких русинів від сусідніх народів, передусім поляків.

Однак, попри патріотичні тенденції, народознавчі праці перших десятиліть XIX ст. не давали чіткого, скристалізованого уявлення про національну самоідентифікацію місцевого населення. Показово, що до середини 1830-х рр. наукові розвідки (як і літературні твори) писалися не живою, простонародною мовою, а штучним “язичієм”, польською, латинською або німецькою мовами. Водночас деякі автори наголошували на необхідності реформ або заміни кирилиці, що була основою для

церковнослов'янщини, використовувалася в церковному житті й тривалий час вважалася писемною літературною мовою у слов'ян, хоч і дедалі більше зазнавала впливу народнорозмовних елементів. Серед публікацій народних пісень були збірки (Вацлава Залеського, Жеготи Паулі, Йосифа Лозинського), надруковані більш-менш чистою народною мовою, але латинським шрифтом. Мовно-правописне питання стало ключовим у так званій "азбучній війні" 1834–1836 рр., коли місцева руська інтелігенція стала на захист кирилиці як ще з давньоруських часів традиційної абетки, виступила проти полонізаційних процесів і латинізації письма, що потенційно загрожувало втратою етнічної самобутності.

Народознавча діяльність у Галичині першої третини XIX ст. об'єктивно сприяла процесам етнічної самоідентифікації місцевих русинів, але не давала чіткої відповіді на питання про їх співвідношення з "руським" простором на сході. Наукова і літературна продукція із Наддніпрянщини, твори нової української літератури до початку 1830-х років були майже невідомими в краї, що мало спонукало до контактів із наддніпрянсько-українськими або російськими діячами. Написаних живою розмовною мовою книг, як це було на східноукраїнських землях, галицькі русини не мали. Тут і далі панувала стара книжна церковнослов'янська мова. Перелом стався десь у середині 1830-х рр. і був пов'язаний з діяльністю "Руської трійці", яка запровадила народну мову галицьких русинів у літературу і вперше в Галичині виразно задекларувала соборність етнічних українських земель. Відтоді інтерес галичан до наддніпрянсько-українського руху дедалі посилювався, були встановлені більш-менш регулярні контакти, передусім через листування, з вузьким колом осіб із Наддніпрянщини і Росії, які займалися народознавчою діяльністю: Михайлом Максимовичем, Платоном Лукашевичем, Осипом Бодянським, Ізмаїлом Срезневським та Михайлом Погодіним. Найважливішим здобутком початкового етапу національного руху в першій половині XIX ст. стало наукове обґрунтування окремішності українського ("руського", "малоруського") народу з його власною мовою, фольклорною спадщиною, історичними традиціями, а також етнічної, мовної та культурної єдності галицьких русинів із "малоруським" простором на сході.

Література

1. Андрохів А. Львівське "Studium Ruthenum" // Записки НТШ. Праці фільольогічної секції під редакцією К.Студинського. – Т.СXXXVI–СXXXVII. – Львів, 1925. – С.43–105.
2. Болтарович З.Є. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст. – К., 1976.
3. Брок П. Іван Вагилевич (1811–1866) та українська національна ідентичність // Шашкевичіана: Збірник наукових праць. – Вип. 1–2. – Львів – Броди – Вінніпег, 1996. – С.389–416.
4. Возняк М. Авторство азбучної статті з 1834 р. // Записки НТШ. – Т.СXXXVII–СXXXVIII. – Львів, 1925. – С.107–118.
5. Возняк М. Студії над галицько-українськими граматики XIX в. // Записки НТШ. Т.ХС. – Кн.IV. – Львів, 1909. – С.33–118.

6. Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії. – Львів, 1924.
7. Грещук В. "Вѣдомѣсть о Рускомъ Языцѣ" І.Могильницького в обороні прав української мови // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – Вип.II. – Івано-Франківськ, 1997. – С.11–18.
8. Грещук В. Проблеми розвитку української літературної мови в Галичині середини XIX ст. // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – Вип.VI. – Івано-Франківськ, 2001. – С.11–16.
9. Грещук В. Українська мова в Галичині кін. XVIII – поч. XIX ст. // Українознавчі студії. – 1999. – №1. – С.3–12.
10. Грицак Є. Вибрані українознавчі праці. – Перемишль, 2002.
11. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. – К., 1996.
12. Грушевський М. Розвиток українських досліджень у XIX столітті і вияви у них основних питань українознавства // Український історик (Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен). – 1989. – №4. – С.60–68.
13. Дух і ревність: Владика Снігурський та інші перемишляни / Упоряд. В.Пилипович. – Перемишль–Львів, 2002.
14. Історія Львова: У трьох томах / Редколегія Я.Ісаєвич, М.Литвин, Ф.Стеблій. – Т.2. – Львів, 2007.
15. Історія древнього Галичско-Руссаго княжества: Сочиненіє Дениса Зубрицкаго. – Ч.1. – Львовь, 1852.
16. Кирчів Р.Ф. Етнографічно-фольклористична діяльність "Руської трійці". – К., 1990.
17. Кирчів Р.Ф. Україніка в польських альманахах доби романтизму. – К., 1965.
18. Кирчів Р.Ф. Український фольклор у польській літературі (період романтизму). – К., 1971.
19. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993.
20. Лесюк М. Доля моєї мови. – Івано-Франківськ, 2004.
21. Лесюк М. Історія правописного питання в Галичині (до 50-их років XIX ст.) // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – Івано-Франківськ, 2001. – Вип.VI. – С.16–27.
22. Лесюк М. Початок азбучної війни в Галичині // Шашкевичіана. – Вип.5–6. – Львів–Вінніпег, 2004. – С.41–56.
23. Лесюк М. Формування української літературної мови в Галичині в умовах австрійського режиму // Галичина. – 2003. – №9. – С.145–153.
24. Лірвак з-над Сяну. Перемиські друки середини XIX століття / Упоряд. В.Пилипович. – Перемишль, 2001.
25. Лозинський Й.І. Українське весілля: Опрацювання тексту, упорядкування і вступна стаття Р.Ф.Кирчіва. – К., 1992.
26. Магочій Р.-П. Історія України. – К., 2007.
27. Маковей О. З історії нашої фільольогії: Три галицькі граматики (Іван Могильницький, Йосиф Левицький і Йосиф Лозинський) // Записки НТШ. – Т. LI. – Львів, 1903. – С.1–58.

28. Мовна У.В. Традиційно-побутова культура українців Галичини на сторінках львівської преси 1811–1848 рр. // Автореферат дис. ... канд. іст. наук. Спеціальність 07.00.05 – етнологія. – Львів, 2000.
29. Могильницький І. Вѣдомѣсть о Рускомъ Языцѣ / Підготовка до друку, вступна стаття і примітки Василя Грещука. – Івано-Франківськ, 2003.
30. Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського. Інститут рукописів, ф.Х (Архів ВУАН), од. зб. 14886 (Ієремія Галка Огляд творів, написаних малоросійською мовою. 1842. Харків).
31. Огієнко І. (Митрополит Іларіон) Історія української літературної мови. – К., 1995.
32. Орлевич І. Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII – 60-і рр. XIX ст.). – Львів, 2000.
33. Свѣнцицкій И.С. Обзоръ сношеній Карпатской Руси съ Россіей въ 1-ую пол. XIX в. – СПб., 1906.
34. Стеблій Ф. Початки українського національного руху в Галичині // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1995. – Вип.2. – С.59–70.
35. Студинський К. Причинки до історії культурного життя Галицької Руси в літах 1833–47 / Відбитка з XI і XII тому Збірника фільольогічної секції НТШ. – Львів, 1909.
36. Терлецький О. Галицько-руське письменство 1848–1865 р. – Львів, 1903.
37. Турій О.Д. До питання про провідну роль греко-католицького духовенства в національному русі галицьких українців у XIX ст. // Матеріали засідань Історичної та Археографічної комісії НТШ в Україні. Вип.ІІ (1995–1997). – Львів, 1999. – С.408–417.
38. Турій О. Соціальний статус і матеріальне становище греко-католицького духовенства Галичини в середині XIX століття // Ковчег: Науковий збірник із церковної історії. – Число 2. – Львів, 2000. – С.115–148.
39. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К., 2004.
40. Франко І. Азбучна війна в Галичині 1859 р. // Зібр. творів у 50-ти т. – Т.47. – К., 1986. – С.549–650.
41. Франко І. Брат продає сестру турчинові // Зібр. творів у 50-ти т. – Т.42. – К., 1984. – С. 93–102, 523–524.
42. Франко І. Критичні письма о галицькій інтелігенції // Зібр. творів у 50-ти т. – К., 1980. – Т.26. – С.74–93.
43. Франко І. Нариси з історії української літератури в Галичині // Зібр. творів у 50-ти т. – Т.27. – К., 1980. – С. 130–148.
44. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Зібр. творів у 50-ти т. – Т.41. – К., 1984. – С.194–470.
45. Франко І. Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині // Зібр. творів у 50-ти т. – Т.47. – К., 1986. – С. 7–122.
46. Франко І. Русько-український театр (Історичні обриси) // Зібр. творів у 50-ти т. – Т.29. – К., 1981. – С. 293–336.
47. Шалата М.Й. Маркіян Шашкевич.: Життя, творчість і громадсько-культурна діяльність. – К., 1969.

48. Щурат В. На досвітку нової доби.: Статті й замітки до історії відродження Гал. України. – Львів, 1919.
49. Gramatyka języka ruskiego (mało-ruskiego) napisana przez ks. Józefa Łozińskiego. – Przemyśl, 1846.
50. Kozik J. Ukraiński ruch narodowy w Galicji w latach 1830–1848. – Kraków, 1973.
51. Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego: Z muzyką instrumentowaną przez Karola Lipińskiego zebrał i wydał Wacław z Oleska. – Lwów, 1833.
52. Pieśni ludu ruskiego w Galicyi zebrał Żegota Pauli. – Lwów, 1839. – Т.І; 1840. – Т.ІІ.

In the article development of Ukrainian linguistics and ethnography and history is reflected in Galichina in first third of XIX century – by activity of "Russian trinity", that became a critical event in the westukraine "national revival". Researches in different industries of ethnology were instrumental in the awareness of language, historical tradition and ethnographic lines of Galichina from neighbouring people, foremost Poland. At the same time in labours ethnologies of that time there was no clear, picture of national, of local population.

Key words: *ethnology, research, language, folk-lore, ethnography, history.*